

МАРКИРАНОСТ И ИКОНИЧНОСТ

В АГЛУТИНАТИВНИТЕ И ФЛЕКТИВНИТЕ ЕЗИЦИ

Рени Манова

Статията има за цел да проследи основните механизми за изразяване на отделните граматични значения на формално равнище в аглутинативните и флективните езици. Подобен подход предполага да се възприеме схващането, че принадлежността на езика към даден морфологичен тип има определяща роля при установяване отношението маркираност : иконичност¹.

Ключови думи: маркираност, иконичност, морфемна структура, морфологичен тип

The main aim of this article is to represent how grammatical meanings are expressed in agglutinative and inflectional language types. Such approach presupposes that the relation between the terms iconicity and markedness is determined by the language's appurtenance to certain morphological type.

Key words: grammatical meaning, agglutinative language type, inflectional language type, iconicity, markedness, morpheme structure

Езикът е комуникативно средство за обмяна на мисли, идеи, емоции, ценности. Затова е важно да се изследва съотношението между формата на езиковите единици и семантичната информация, която те носят. Изясняването на въпроса за кодирането на граматическата информация е свързан с концептите маркираност и иконичност, както и с типологическите особености на даден език.

Настоящата статия е ориентирана към разглеждане на основните концепции, свързани с кодирането на граматическата информация в типологичен аспект. Ще се акцентира върху механизмите за дискретизация на граматическата информация в аглутинативните и във флективните езици.

Понятията 'маркираност' и 'иконичност' са комплицирани и трудно биват дефинирани еднозначно. Според една от съществуващите в лингвистичната литература концепции иконичността може да се разглежда като корелат на мар-

---

¹ Статията представя по-задълбочено въпроса за връзките между понятията маркираност, иконичност и типология. По-конкретно фокусиране върху иконичността като езиково явление бе представено в доклада ми на тема: „Иконичността в езика – подходи и типологически аспекти“, изнесен на Международния филологически форум за студенти и докторанти, София, ноември 2014 г.

кираността (Хаспелмат 2003). Разбирането на М. Хаспелмат за **иконичността като съответствие на маркираността** е оформено на базата на следните схващания:

Ако семантично повече маркираната категория е обозначена като маркирана формално повече, отколкото по-малко маркираната категория, обозначаването може да се определи като иконично (Майерталер 1987: 48–49).

Категориите, които са когнитивно маркирани, са също маркирани и на структурно равнище (Гивон 1995: 58).

Маркираните форми са типично по-сложни като структура (или поне по-дълги) и по-сложни в семантичен план от немаркираните (Нюмайър 1992: 763).

М. Хаспелмат разглежда категориите число, падеж, време и създава скала от по-малко маркирано към повече маркирано. Представените примери онагледяват концепцията за иконичността като съответствие на маркираността:

По-малко маркирано

Число	единствено (tree-Ø)
Падеж	Именителен (homo-Ø)
Време	сегашно (play-Ø)

Повече маркирано

множествено (tree-s)
Винителен (homim-em)
минало (play-ed)

(Хаспелмат 2003: 3)

Изводът, който изследователят прави, е, че всички приведени примери са мотивирани от гледище на принципа на икономията, защото по-малко маркираният член на опозицията се среща по-често. На тази основа М. Хаспелмат извежда фреквентността като водещ фактор.

Когато се говори за маркираност по определен признак в плана на съдържанието, съвсем логично изниква въпросът как тази информация се кодира на формално равнище и дали е налице изоморфизъм между двата плана – на съдържанието и на израза. Във флективен тип език като българския иконичността би могла да се разглежда по-скоро като тенденция за разлика от аглутинативните езици, където на маркираност в плана на съдържанието съответства реален показател в плана на израза, т.е. наблюдава се пълна иконичност. Следователно, когато се разглежда въпросът за формалното изразяване на граматическата информация, трябва да се приобщи типологичният аспект.

Типологията се определя като наука, занимаваща се със сравнително изучаване на структурните и функционалните свойства на езиците, независимо от характера на генетичните връзки между тях (Шарафутдинова 2011: 5). Както отбелязва Н. Шарафутдинова, лингвистичната типология възниква като средство за класифициране на езиците на базата на тяхната структура, без да се отчита произходът им. Значимостта на типологичните изследвания се изразява във факта, че на тяхната основа могат да бъдат установени общи черти, които се срещат във всички езици или които не могат да се срещнат в нито един език. Освен това отделните езикови явления могат да се свързват едно с друго, а това дава възможност да се опишат типологични закони, на базата на които се открояват общи признаци на езиците. Н. Шарафутдинова определя като основна цел на типологията създаването на най-икономичен начин за кодиране на информацията в езиците по света. Затова и отделните езици биват описвани с помощта на единни термини. Освен това типологията цели да изследва и изоморфизма и аломорфизма в отделните езици.

Езиковият тип според изследователката може да се разглежда като:

1. съществено свойство на системата на даден език
2. общи закономерности в структурата на определен брой езици.

Н. Шарафутдинова уточнява, че общите закономерности могат да бъдат свързани с характера на граматическите форми, със средствата за изразяване на синтактичните отношения, както и с фонологичните особености на езиците. Тя дава пример с тюркските езици, при които присъстват едни и същи признаци: синхармонизъм, еднозначност и стандартност на афиксите, последователно прибавяне на морфемите към структурата на думите, отсъствие на съгласуването като тип синтактична връзка, позиция на определението преди определяемото. Както отбелязва Шарафутдинова, тези признаци са устойчиви и позволяват тюркските езици да се сравняват като една цялост спрямо останалите езици (Шарафутдинова 2011: 11).

В рамките на типологията съпоставянето е основен метод. Определянето на изоморфните (общите) черти позволява да се установят и подберат типологичните константи, чрез които езиците се групират в две опозитивни групи:

1. езици, притежаващи даден типологичен признак
2. езици, при които даден типологичен признак липсва.

Например може да се приеме за константа наличието/отсъствието на категорията падеж. Тогава езиците биха се разделили на две големи групи: езици със склонение и езици без склонение. Разбира се, въпросът за определянето на типологическата константа е доста сложен и не е задача на настоящата разработка.

Важно е да се изясни още едно понятие, което е необходимо за доказване на връзката между маркираността, иконичността и езиковата типология – понятието *доминанта*, разбирано като определяща характеристика на езиковата структура (Шарафутдинова 2011: 28). Тук е уместно да се представи накратко концепцията на видния български учен Г. Герджиков за граматическата доминанта². Граматическата доминанта представлява онази характеристика на езиковия тип, която детерминира наличието на останалите релевантни белези на типа. Трябва да се отчита, че при дефинирането на доминантата на морфологическите типове езици ученият изхожда от отношението между значението на частите на речта, изразяваните граматически значения и синтактичната позиция, която може да бъде заемана от дума с определено автономно значение. Според Герджиков граматическата доминанта се определя от статуса на частите на речта и най-вече от вида и степента на тяхната морфологизация, и по-специално, от морфологизацията на т.нар. глобално значение. Общото (глобално) значение е свързано с граматическите определители – афикси и служебни думи. То се състои от два компонента: автономно граматическо значение и позиционно граматическо значение. Автономното значение е онова граматическо значение, което пълнозначната дума има, независимо от синтактичната си позиция. Например съществителното име означава субстанция, прилагателното име – статичен признак, а глаголът – динамичен признак. Вторият компонент според Герджиков е позиционното граматическо значение, което се определя от дадената синтактична позиция, в която думата се реализира. Според Герджиков при флективните езици е морфологизирана връзката между автономното и позиционното значение. Например автономното значение на глагола – динамичен признак, е обвързано с позиционното значение – предикат. Афиксите имат морфологичен характер, принадлежат само на даден клас думи и не зависят от синтактичната позиция. Доминантата на флективния тип според Герджиков детерминира многозначния и разнотипен характер на граматическите афикси, фузията между тях, наличието на множество формални класове, важната роля на морфологичните явления и др.

Освен понятието за доминантата на езиковия тип друго ключово понятие, представено от Шарафутдинова, е езикова универсалия. Изследователката се спира на приноса на Дж. Гринберг и дава следната дефиниция на понятието

---

² Трудът на Г. Герджиков „Развоят към аналитизъм и стратификацията на езиковата система“, в който са представени възгледите, коментирани тук, не е публикуван. Част от този труд е познат в ръкопис. И. Гаравалова използва ръкописа при създаване на „Школата на натуралната морфология и българската морфологическа система“. За повече информация вж. Гаравалова 2003.

езикова универсалия: „... това са свойства, присъщи на всички езици, или поне на по-голямата част от тях“ (Шарафутдинова 2011: 30). Според нея теорията на езиковите универсалии изпълнява няколко основни задачи:

1. Разглежда общите свойства на всички езици по света, като ги отличава от останалите знакови системи.
2. Разглежда съвкупността от съдържателните категории, както и разнообразните средства за изразяване на граматическата информация. Като пример се посочва, че във всички езици се изразяват субектно-предикатните отношения, като присъства и категорията определеност/неопределеност. Освен това всички езици познават членението на информацията по модела тема – рема.
3. Общи свойства в структури на езиците, отнасящи се до всички езикови равнища. Като пример се посочва, че в който и да е език не могат да съществуват по-малко от десет фонемни и повече от осемдесет. В европейските езици количеството на фонемите обикновено варира между 20 и 40.

Н. Шарафутдинова прави уговорката, че извеждането на универсалиите се базира на богат емпиричен материал и познаване на структурата на отделните езици. Тя подчертава, че първите наблюдения върху универсалиите на Гринберг (Гринберг 1966) се основават на подбор от около тридесет езика, докато съвременните изследвания – от около 100. Подборът на езиците се осъществява по такъв начин, че да обхваща равномерно представяне на езици от различни езикови семейства и ареали.

В зависимост от особеностите в строежа на думите езиците се делят на четири типа: аглутинативни, флективни, коренни, инкорпориращи. Шарафутдинова отбелязва, че още В. фон Хумболт подчертава, че нито един език не може да представя типа в неговия чист вид. Важно е да се споменат особеностите, които изследователката извежда на флективния тип език, към който се причислява и българският език.

Флективният тип се характеризира с:

1. Изменения на основата и корена на думата в процеса на словообразуване и формообразуване, явлението вътрешна флексия.
2. Нестандартност и нееднозначност на афиксите, когато едно или друго граматическо значение често се изразява с различни афикси, а в същото време един и същи афикс може да изразява няколко значения³. Шара-

---

³ Кумулативност на афиксите.

футдинова дава пример с руското прилагателно име *красив-ая*, където окончанието *-ая* едновременно представя значенията на три граматически категории: женски род, единствено число и именителен падеж.

3. Фузия – изразява се в заличаване границите между отделните морфемни поради тясното взаимодействие между началните или крайните звукове на корена със съответстващите им звукове на афиксите. Тясната спойка между морфемите се съпровожда и с промени в техния фонемни състав. Границите между морфемите се заличават, образуват се сложни морфемни, чиито съставни части губят самостоятелните си значения, които се реконструират единствено по етимологически път. Примерът, който се привежда, е с непроизводната основа на думата *заскорузлы (житен)*. Етимологически думата може да се разчлени на четири морфемни, които някога са били самостоятелни: представка *за-*, корен *-скор-*, суфикси *-уз-* и *-л-*.
4. Отделната сричка не носи отделно значение, т.е. не се явява значима единица (Шарафутдинова 2011: 55).

Аглутинативният тип според Шарафутдинова се характеризира с набор от черти, сред които: развита система на словообразователна и формообразователна афиксация, отсъствие на фонетически необусловени варианти на морфемите, един тип склонения и спрежения, граматическа еднозначност и стандартност на афиксите, отсъствие на значими редувания (Шарафутдинова 2011: 56). Като най-релевантна характеристика се определя неизменяемостта на основата в процеса на словообразуване и формообразуване. Шарафутдинова пояснява, че коренът не се променя, а към него се добяват няколко афикса, с чиято помощ се изразяват определени граматически характеристики. Изследователката пояснява, че в аглутинативните езици действа синхармонизъм, т.е. гласните в афиксите се уподобяват на гласните в корена.

След като бяха маркирани основните положения, свързани с типологичния аспект, вече могат да бъдат разгледани по-детайлно спецификите на флективния и аглутинативния тип език и начините за кодиране на граматическата информация на формално равнище.

Както вече бе изтъкнато, ще се изхожда от виждането, че маркираността и иконичността са обвързани понятия. Тогава би трябвало да се приеме хипотезата, според която на маркираност в семантичен план ще съответства кодиране, т.е. наличие на реален формален показател и по-точно – на афикс. Важно е обаче да проследим как в отделните типове езици се реализира това отношение семан-

тика : форма. Продуктивно в компаративен план би било съпоставянето флективни : аглутинативни езици, тъй като при тях работи афиксацията като средство за изразяване на граматическата информация.

В своите изследвания върху типологията Г. Герджиков проследява развоя към аналитизъм като водеща, структуроопределяща черта на съвременния български език. Тук нямаме за цел подробно да проследяваме развойните процеси в езика. Все пак е важно да бъдат направени някои уточнения относно принадлежността на българския език към флективния тип и произтичащите от това специфики. Както отбелязва Герджиков, в българския език пропорционално на увеличаването на количеството граматическа информация формата става все по-композирана. Във флективните езици цялото количество граматическа информация се сгрупва върху една морфема – т.нар. флексия (Герджиков 1983). Важно е да бъде подчертано, че според Герджиков във флективността може да се търси зародишът на развоя към аналитизъм.

Разбира се, изследователят полага наблюденията си в една по-широка плоскост, като прилага компаративен подход, сравнявайки флективните езици с аглутинативните. В аглутинативните езици, като турски, дадено граматическо значение се изразява еднакво при всички части на речта. Множественото число се образува чрез морфемата *lar/ler* и при съществителните, и при местоименията, и при глаголите. Следователно е налице равноправие между общокатегориалните значения (значенията на частите на речта) и частнокатегориалните значения (падеж, число, лице, време и т.н.).

Във флективните езици основата се явява носител на общокатегориалното значение, докато флексията – носител на подчинените значения. Всяка част на речта подчинява своите частнокатегориални значения, като ги изразява със специфична морфема.

Г. Герджиков определя тенденцията към аналитизъм като тенденция към прогресивно намаляване на средното количество флективно изразявана граматическа информация на микрословоформа (Герджиков 1987: 32–41). Под микрословоформа той разбира най-общо всяка синтетична форма. Герджиков отбелязва, че във флективните езици възниква противоречие между структурата на плана на съдържанието и структурата на плана на израза, тъй като флексията предава голямо количество граматическа информация, а има предимно едноморфемен характер. Освен това граматическите категории имат разчленен характер, докато флексията има неразчленен характер. Изследователят заключава, че развоят към аналитизъм идва, за да отстрани или да намали противоречието между плана на

съдържанието и плана на израза. В резултат на този развой натрупаната граматическа информация се дискретизира върху други елементи, често предпоставени, като предлози, частици, спомагателни глаголи. Предаваната граматическа информация се разпределя равномерно и се стига до по-висока степен на хомоморфизъм между структурата на двата плана – на съдържанието и на израза.

Нека приведем един пример, онагледяващ виждането на Герджиков за дискретизицията на граматическата информация. В старобългарския глагол според К. Мирчев различаваме корен – носител на значението, и окончание, което изразява глаголното лице, числото и времето. При голямото количество глаголи окончанието не се прибавя към корена направо, а с помощта на основни гласни. Например **ВЕДЕШИ** (*ведеши*), където **ВЕД-** (*вед-*) е корен, **-ШИ** (*-ши*) е окончание за 2 л. ед. ч., сег. вр., а **-Е-** (*-е-*) е основна гласна (Мирчев 2000: 89). Следователно частнокатегориалните значения на глагола в старобългарски език: лице, число, са се изразявали от флексията, а тематичната гласна е изразявала, както и сега, основната темпорална отнесеност, т.е. дори и в този случай е било налице натрупване на голямо количество граматическа информация.

Изработването на компенсаторни механизми, които да разпределят натрупаната граматическа информация, се явява водеща тенденция в диахронен план.

Трябва да се направи и друго важно уточнение. Разликите между морфологичните типове езици могат да се обяснят и през принципа на иконичността. Както вече бе споменато, единствено в аглутинативните типове езици, в които граматичните афикси са еднозначни и еднотипни, може да се наблюдава пълна иконичност. Във флективните типове езици, сред които е и българският, иконичността може да се разглежда по-скоро като тенденция. Важно е да се подчертае, че става въпрос за иконичност по отношение на граматическата доминанта на съответния езиков тип. Както отбелязва И. Гаравалова, иконичността по отношение на граматическата доминанта се поставя на първо място, дори ако не се съвместява с изискването за иконичност от друг тип (Гаравалова 2003: 133).

В рамките на флективния тип език иконичността по отношение на доминантата създава т.нар. флексия. Нека приведем дефиницията за флексия (окончание), дадена от Ю. Маслов: „... в повечето случаи, а някои езици и винаги, флексията заема позиция в самия край на простата словоформа и изразява синтактичните отношения на дадената дума с останалите в рамките на синтагмата“ (Маслов 1987: 137). Маслов заключава, че може да се говори за падежни, лични и родови окончания.

Флексията обаче се оказва неиконична по отношение на дискретизацията на граматическата информация. Това се дължи на несъответствието, което възниква между нейния предимно едноморфемен характер и голямото количество граматическа информация, която тя носи. Развоят към анализъм с неговите най-релевантни черти, а именно формирането на композирани форми, появата на служебни думи, често в предпоставена позиция, е ориентиран към преодоляването на това несъответствие и разтоварване на семантичните товари от флексията, като те биват преразпределени върху другите компоненти.

Ж. Бояджиев извежда осем модела, при които с помощта на постфикси, най-често чрез *флексия*, се изразяват отделни граматически значения (Бояджиев 2007: 163–164). На първо място той представя образуването на множествено число: *стол-ове*, *сел-а* в български; *завод-ы*, *профессор-а* в руски; *hat-s*, *class-es* в английски език. Изразяването на граматическия род на прилагателните имена също става с помощта на флексия: *нов-а*, *нов-о* в български; *водн-ый*, *водн-ая*, *водн-ое* в руски език. Освен това и синтетичните форми на степените за сравнение се представят формално с постфикс: *сильн-ее*, *добр-ее*, *храбр-ейш-ий* в руски език; *cold-er*, *cold-est* в английски език. Граматичните категории при глагола също се изразяват формално чрез добавяне на формален показател (окончание): *чет-а*, *чете-ш*, *писа-х*, *писах-те* в български език; *hstart-s*, *hebegin-s*, *hetri-ed*, *hewalk-ed* в английски език. Отношението между притежавано и притежател също може да се представи с помощта на флексия. Например в руски език *книга сестр-ы* (книгата на сестрата), *крыша дом-а* (покривът на дома). Непрякото допълнение в руски език също е сигнализирано от специално окончание: *Отец подарил сын-у велосипед* (Бащата подарил на сина велосипед). Налични са и случаи на т.нар. безпредложно допълнение в руски език, сигнализирано от флексия: *рубить топор-ом* (сека с брадва – всъщност е творителен падеж за означаване оръдието на действието).

Формалното изразяване на семантични признаци в рамките на отделните типове езици е обект на изследване от руския учен В. Плунгян (Плунгян 2010). Той разглежда морфемната структура на думата (формалните показатели), начините за изразяване на определени граматически значения в рамките на различните езикови типове и отбелязва, че по отношение на корена морфемите се отнасят по следния начин:

1. Предпоставени са пред корена (префикси)
2. Поставени са след корена (суфикси)
3. Рамкират корена, т.е. представляват комбинация от префикс и постфикс (циркумфикси)

4. Вмъкнати са в корена (инфикси)
5. Разкъсват корен (трансфикси)
6. Съединяват два корена в рамките на сложната дума (интерфикси) (Плунгян 2010: 153).

Въпросът, който интересува Плунгян, е как морфемите взаимодействат и се свързват помежду си в рамките на словоформата, каква граматическа информация носи всеки формален елемент. За да се даде прецизен отговор на този въпрос, няма как да се подмине типологичният аспект. Както отбелязва и Плунгян, едни езици предпочитат да прилагат към корена морфемите, а при други границата между отделните морфемии не е ясна. Първите са аглутинативните езици като тюркските и угро-финските, а вторите са флективните езици. Плунгян дава пример с унгарски език (аглутинативен тип) и средствата за изразяване на граматическа информация посредством афикси, които се прилепят към корена. Морфологичната структура е прозрачна. Всеки допълнителен семантичен товар има свой формален показател. Например думата *lehetetlenység* означава ‘невъзможност’ и се състои от следните части:

lehet (възможно) + *etlen* (не, без) + *ség* (-ост, -ство, най-общо суфикс, с който се образуват съществителни от прилагателни) = *lehetetlenseg*

Както е видно, всеки конституиращ компонент има своя семантика и носи определена граматическа информация.

Друг пример е с думата *főszerkesztő*, която означава главен редактор. Тя се състои от:

fő (глава) + *szerkeszt* (редактирам) + *ó* (този, който...) = *főszerkesztő* (Плунгян 2010: 158).

Важни наблюдения върху типологията и средствата за формално изразяване на граматическа информация прави Ю. Маслов (Маслов 1987). Той отбелязва, че в рамките на флективния тип езици е налице съвместяване на няколко значения, принадлежащи на различни граматически категории, в рамките на един формообразуващ афикс (Маслов 1987: 235). Следователно афиксът е закрепен към комплекс разнородни грамемии. Примерът, който се привежда, е от руски език, където окончанията на съществителните имена съдържат в себе си граматическите значения падеж и число, а при прилагателните имена – и граматическото значение род. Маслов предлага за подобни случаи, при които окончанието съдържа няколко отделни граматически значения, да се използва понятието **синтетосемия** (буквално сложнозначност). За аглутинативния тип езици Маслов предлага понятието **хяплосемия** (буквално простозначност), тъй като всеки

формообразуващ афикс изразява само едно граматическо значение. Примерът, който се дава, е от турски език – *dallarda* (на клонове). Коренът на думата е *dal* (клон). Първият елемент след корена – постфиксът *lar*, изразява множествено число, а вторият елемент *da* изразява местен падеж. Сравнявайки флективния и аглутинативния тип език, Маслов открива различия и при употребата на т.нар. нулеви афикси. Той отбелязва, че във флективните езици те се използват както в изходната семантична форма (именителен падеж, единствено число в руски език), така и в семантично вторичната (родителен падеж, множествено число от ръка – *рук*, от ботуш – *сапог*). В аглутинативните езици нулеви афикси обичайно се срещат в изходната форма на думата.

Маслов отбелязва и друга важна особеност. Във флективните езици основата на думата често е несамостоятелна, т.е. не може да съществува като отделна словоформа, без допълнително добавени афикси, които да изразят граматическата информация. Примерите от руски език са с глаголни основи от типа *на: виде-*, *терпе-*, *зва-*, *бушева-*. В аглутинативните езици основа без афикс е съвсем нормално явление и обикновено се явява семантично изходна словоформа. Например *dal* означава клон и съществува самостоятелно. Допълнителните граматически характеристики се изразяват чрез афикси, прилепени към основата. Излиза, че в аглутинативните езици афиксите се явяват по-важни и по-самостоятелни езикови елементи, отколкото във флективните езици.

Разбира се, не са изключения смесвания на елементи от флективния и аглутинативния тип. Трябва да си даваме сметка, че не съществува идеален случай на изцяло „чист“ езиков тип. Така например в руския език, който може да бъде определен като доминиращо флективен, се срещат някои аглутинативни черти. Маслов говори за глаголния постфикс *-ся/сь*, който е хапLOSEMICEN. Това означава, че всеки път носи само едно значение: или залогово, или непреходност, и се присъединява не към основата, а към готовата словоформа.

Може да се направи извод, че принадлежността на езика към даден морфологичен тип има определяща роля при установяване отношението маркираност : иконичност, както и при разглеждане на морфемната структура на думата. Проследяването на основните механизми за това как отделните граматически значения биват изразени на формално равнище в аглутинативните и флективните езици, е продуктивно поле за изследване, което да бъде допълвано и обогатявано от нови изследователски перспективи.

Библиография

- Бояджиев 2007*: Бояджиев, Ж. Увод в общото езиковедие. София, 2007.
- Гаравалова 2003*: Гаравалова, И. Школата на натуралната морфология и българската морфологическа система. София, 2003.
- Герджиков 1983*: Герджиков, Г. Тенденцията към аналитизъм – определение, метод за изследване, причини, следствия. – Съпоставително езиковедие, VIII, 5/1983, 46–55.
- Герджиков 1987*: Герджиков, Г. Неравномерният ход на разволя към аналитизъм в различните звена на системата и неговите причини. – Във: Втори международен конгрес по българистика. Доклади. 2. История на българския език. София, 1987, 32–41.
- Гивон 1995*: Givon, T. Markedness as Meta-iconicity: Distributional and Cognitive Correlates of Syntactic Structure – Functionalism and Grammar. Amsterdam, 1995, 25–69.
- Гринберг 1966*: Greenberg, J. Language Universals, with Special Reference to Feature Hierarchies. The Hague: Mouton, 1966.
- Майерталер 1987*: Mayerthaler, W. System-independent Morphological Naturalness. – Leitmotifs in Natural Morphology, Dressler et al. 1987: 25–58.
- Маслов 1987*: Маслов, Ю. Введение в езиковедие. Москва, 1987.
- Мирчев 2000*: Мирчев, К. Старобългарски език. В. Търново, 2000.
- Нюмайър 1992*: Newmeyer, F. J. Iconicity and Generative Grammar. – Language, Vol. 68, No. 4, Dec., 1992, 756–796.
- Плунгян 2010*: Плунгян, В. Почему языки такие разные. Москва, 2010.
- Хаспелмат 2003*: Haspelmath, M. Against iconicity and markedness. Lecture at Stanford University on the 6th of March 2003. [прегледан 28.08.2014, 14:31] <<http://wwwstaff.eva.mpg.de/~haspelmt/Againstmarkedness.pdf>>.
- Шарафутдинова 2011*: Шарафутдинова, Н. Лингвистическая типология и языковые ареалы. Ульяновск: УлГТУ, 2011.